

АЗВОНИ ЛЕМКОКВІЩИН

№ 4 (92)
вересень-жовтень
2014 р.

Газета заснована
29 квітня 1994 року

ЧАСОПИС ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ТОВАРИСТВА «ЛЕМКІВЩИНА»

СТІЛЬСЬКО – СТОЛИЦЯ БІЛИХ ХОРВАТІВ

(Наші предки – лемки-русини беруть свій родовід від білих (тобто західних) хорватів-русів).

Понад тисячоліття тому в українському Прикарпатті існувала країна слов'ян, відома як Велика або Біла Хорватія. Про неї вперше повідомляє імператор Візантії Костянтин VII Багрянородний. У книзі «Про управління імперією» (943-953) він писав, що хрещені далматинські хорвати походять від нехрещених хорватів, які живуть за горами Угорськими, тобто у північному Прикарпатті.

Хорвати тричі згадуються і в давньоруській «Повісті минулих літ»: вперше у недовіданій його частині, вдруге у 907 р., востаннє у 992 р.

Важливі доповнення у вивченні у вивченні хорватської проблеми дають археологічні відкриття, які значно повніше, ніж писемні джерела, висвітлюють складні процеси державотворчого розвитку у VIII – середині XI ст. З 1987 р. Верхньо-Дністрянською археологічною експедицією Академії наук України (керівник О. Корчинський) були започатковані перші дослідження пам'яток північних хорватів.

У числі ново виявлених пам'яток особливої уваги заслуговує унікальний історико-культурний комплекс із центром-городищем у с. Стільсько Миколаївського району на Львівщині. Він охоплює величезну, вкриту давнім пралісом площу мальовничої Бібрсько-Стільської височини, частини Опілля.

Цей край багатий давніми переказами та легендами. В одному з них повідомляється, що на горі над селом в давні часи існувало велике місто – столиця князівства чи держави. Його недоступні

стіни витримували численні ворожі набіги. Одного разу вороже військо довго утримувало місто в облозі, але так і не наважилося штурмувати його. Якось ввечері ворожі орди зі запаленими смолоскипами почали відходити від міста. Повіривши у це, жителі зняли охорону і відчинили головні ворота. В той час ворожий загін, що переховувався у заїсідці, увірвався в місто і підпалив його. Загара пожежі, високо знявшись вгору, стала умовним знаком до повернення ворогів. Місто було спалене дотла. Переживши страшну трагедію, усілі мешканці переселилися у долину р. Колодниця, де започаткували нове поселення, яке назвали «Стольсько», в пам'ять про колишню столицю.

У архівах Ватикану збереглися короткі грекомовні записи, зроблені не пізніше 1330-их років. У них повідомляється, що між Галичем і Володимиром є містечко Стольсько – резиденція Галицької митрополії.

У результаті тривалих археологічних досліджень встановлено, що дійсно, на залісненому плато, над селом у IX – на початку XI ст. існувало велике місто, у 25 разів більше за княжий Київ. Його неймовірно велика, як для тогочасних міст Європи, укріплена площа сягала 250 га, а довжина оборонних валів – близько 10 км. На це вказують потужні земляні вали, оточені ровами та штучно зведені тераси, що кількома рядами опоясували територію давнього міста. На поверхні валів височіли дерев'яні стіни та вежі. Із середини до них були

прибудовані численні будівлі житлового, господарського та військового призначення. В одному із головних проїздів до міста було розкопано кам'яний брук з білого вапняку, який за давнім переказом називали «Білою дорогою».

На домінуючій висоті у центрі городища збереглися рештки потужних земляних укріплень. Час не зберіг дерев'яних стін, зате невмируща людська пам'ять крізь віки донесла до наших часів давні назви окремих частин міста: «Золоті ворота», «Залізна брама», «Вежа», «Княжа криниця», «Коморище», «Підкоморище», «Гребля» та інші.

Перекази повідомляють, що під городищем, глибоко під землею, знаходилося велике підземне місто. Вчені стверджують про наявність підземних лабіринтів і, не виключено, рукотворного походження. Ймовірно, що вони могли використовуватися як печерні храми, усипальниці знаті та духовенства. Через нестачу коштів на розкопки, переказ досі залишається загадкою.

Довкола дитинця знаходилося укріплене передмістя, де проживало вільне міське населення – купці, ремісники та духовенство. Тут розкопано кілька десятків житлово-господарських і ремісничих об'єктів, садиби заможних городян, зібрані предмети повсякденного вжитку, зброя.

У найближчих околицях міста археологи дослідили густу сітку поселень, культових місць і некрополів. Давнє місто було сполучене з Дністром водним шляхом довжиною 11 км, спеціально

МОЯ ЛЕМКІВЩИНА

Пісня

Слова Ігоря ГАМЕЛЯКА
Музика Лесі ГОРЛИЦЬКОЇ

На фотографію дивлюся я:
Дорога в даль і височінь небесна...
Душу стискає невимовний жаль,
Бо це Земля дідів моїх воскресла.

Приспів:

Дай, Боже, правди щедрий урожай,
Дай гори, сонце і безкрайне небо,
Дорогу в майбуття, далеку даль.
Дай, Боже, наше! Іншого не треба.

Два дерева: дуб і сосна,
Безмежний простір: краса і воля.
Та на світлині чомусь людей нема,
Лише самотня хата серед поля.

Чудна земля, Земля моїх дідів,
Надіюсь я тебе колись побачу.
Ти найрідніша для своїх синів,
Сумуєм ми, та тільки не заплачем.

Земля дідів: цвіги і розцвітай –
Ти найдорожча нам, одна єдина,
Розтерзана, забута і свята,
Мій рідний край, моя ти Лемківщино!

На фотографію дивлюся я:
Дорога в даль і височінь небесна...
Чужа і рідна, мила сторона
Із снів, із дум і дій наших воскресни.

спорудженим ще у IX ст. на р. Колодниця. В урочищі Гребля у Дуброві знайдено давню греблю та шлюзи, завдяки яким по річці могли рухатися невеликі судна уверх і вниз. Колодниця з'єднувала Стільсько з Дністром, а далі – з Чорним морем.

Унікальною сторінкою історії та культури давнього поселення були вірування. Печери, як осередки поганського культу, були виявлені і досліджені археологами на околицях сіл Стільсько, Дуброва, Ілова, Велика Воля та поблизу міста Миколаєва. Вхід до печери в Ілові – у вигляді жіночого лона, її покровителькою була богиня Макоша. У процесі дослідження виявлено висічені у скелях печерні храми, що були споруджені до першої третини IX ст., тобто у дохристиянський період. Згодом, із приходом християнства, вони використовувалися монахами-скитниками.

Весь цей унікальний комплекс є непересічною пам'яткою давньої української історії та культури, яка немає аналогів на європейському континенті. Стільське городище занесене до Державного реєстру нерухомих пам'яток України. Від 2001 р. – історична пам'ятка національного значення. Проте збереженням пам'ятки займається лише недавно заснований громадський «Фонд охорони раціонального використання Стільського городища і навколишнього природного та історичного середовища».

Орест КОРЧИНСЬКИЙ,
археолог, кандидат історичних наук,
м. Львів.

ХРОНІКА НОВИН

Трагедія Переможного

13 серпня 2014 р. з 13 до 14 год. луганські терористи-сепаратисти, що перебували в Краснодарі та Сімейкіно, завдали масового ракетно-артилерійського удару з БМ-21 «Град» по Луганському аеропорту та с. Переможне Лутугинського району. Село знаходиться за 20 км від Луганська і 2-3 км від аеропорту. У селі проживало 656 мешканців. З них – понад 85 родин (бл. 450 осіб) лемківського походження зі сіл: Березова, Беріжки, Біла Вода, Брунари, Вавка, Валенне, Верхomla Велика, Воля Цеклінська, Гальбів, Дошниця, Зубик, Ізби, Мащина Велика, Мохначка Вишня і Нижня, Ріпник, Святкова Велика, Снітниця, Ставиша, Тихана, Фльоринка, Фолкош, Чирна, Явіря, Яшкова. Тут щороку (з 2005 р.) проводиться Фестиваль «Стежки Лемківщини», відкрита капличка для Богослужіння і пам'ятний знак депортованим лемкам-українцям. На Фестиваль постійно приїздили делегації з Львівщини, Тернопільщини і Прикарпаття. Прес-центр АТО повідомляє: «Є численні поранені серед мирного населення», «Є багато жертв». Із Переможним відсутній будь-який зв'язок – мобільний, телефонний, інтернет, не кажучи вже про поштовий. Більшість будинків зруйновані. Справжні втрати серед наших краян – невідомі.

Інф. «ДЛ»

Збори «Молодої Лемківщини»

у Львові

7 вересня відбулися Загальні збори Львівського обласного молодіжного об'єднання «Молода Лемківщина». За побажаннями зборів було створено нову спортивно-туристичну секцію. Внесено зміни до керівного складу організації. Головою обрано Назара Радя, заступниками – Богдана Сиванича (внутрішні справи) і Тараса Радя (зовнішня політика). Секретар організації – Наталя Гаркот. Окремі секції очолили: культурна – Олена Романишин, історико-краєзнавча – Андрій Стадник, спортивно-туристична – Олександр Куйбіда. Фінансові справи довірили доглядати скарбникові Андрію Пеляку.

Збараж:

«Болить душа за рідним краєм»

3 нагоди 70-річного ювілею депортації у Збараж відбулося ряд заходів. Зокрема, 12 вересня біля лемківської каплички громада переселенців взяла участь у молебні, який відслужили о. Михайло Найко, о. Роман Кодлюк та о. Роман Сливка зі сином о. Романом. У молитві за добру долю для України також взяли участь голова райдержадміністрації Юрій Горайський, його заступник Наталя Заваденко, голова райради Олексій Кондрацький, представники установ та організації району, школярі із своїми вчителями, делегація Тернопільської обласної організації ВУТЛ, яку очолював голова Олександр Венгринович. Присутні вшанували молитвою пам'ять загиблих краян у часи депортації і тих, які віддали своє життя за Україну в різні часи, за сьогоднішних героїв Євромайдану й АТО.

В актовому залі Музичної школи відбулося духовно-мистецьке дійство під назвою «Болить душа за рідним краєм». Історичні аспекти 4-ох етапів виселення українців із території Польщі висвітлював керівник району Ю. Горайський. Він запевнив, що влада стоїть лицем до трагедії переселення.

Голова ВУТЛ О. Венгринович акцентував увагу на тому, що досі переселенці не отримали від влади доброго слова. Ніхто не вибачився за цю страшну трагедію. Сьогодні навіть немає Указу Президента України про відзначення 70-річчя депортації українців із Польщі. Добре, що хоч на місцевих рівнях цій даті приділяють увагу. Ми будемо домагатися справедливості, домагатися реалізації усіх наших вимог.

Спогадами про пережиті лихоліття поділилися свідки тих страшних подій поділилися тернопільянка Дарія Конет, сподвижниця відродження лемківської культури Надія Данилевич, депутат районної ради Михайло Маценко. Присутні переглянули фрагменти документальних фільмів. Ведучі заходу Тетяна Стахів та Мар'яна Шмігель. Окресомо щемливого дійства були виступи місцевих талантів із районного Будинку культури – вокальних ансамблів, бандуристок і солісток.

І. Сиско

Громадські слухання

16 вересня у Верховній Раді України відбулися громадські слухання на тему: «Трагедія українців Закароння – злочин комуністичного режиму (до 70-их роковин початку депортації українців з території Польщі). Організаторами слухань виступили Підкомітет з питань трудових мігрантів та національно-культурної співпраці Комітету з питань європейської інтеграції та Український інститут національної пам'яті.

Під час слухань були обговорені такі питання:

- Мета, характер і наслідки депортації.
- Депортація сотень тисяч етнічних українців з території Польщі – прояв злочинної сут-

ності національної політики сталінізму.

– Політико-правова оцінка примусового виселення українців зі своїх етнічних територій.

– Правове регулювання статусу примусово переселених з території ПНР на територію СРСР у 1944-51 рр. та відновлення їхніх прав.

– Завдання державної політики щодо відновлення та збереження національної пам'яті про депортацію українців.

– Проблеми збереження культурної спадщини та місць поховань жертв депортації та війни на території Польщі.

Т. Радь

Подарунок від М. Мацієвського

Кілька примірників книг про лемків та їх культуру, подарунок від Михайла Мацієвського, передало у вересні для бібліотек ЦБС «Свічадо» управління культури, туризму та охорони культурної спадщини Святошинської РДА в Києві.

М. І. Мацієвський – голова Київського товариства «Лемківщина» імені Б. І. Антонича, директор муніципального хору «Хрещатик», лауреат Міжнародних конкурсів, провідний співак чоловічого гурту «Лемки Києва», один із тих, хто збирає, зберігає та передає майбутнім поколінням колорит і самобутність давньої культури лемків-українців.

Завдяки добродійній акції М. Мацієвського вийшли в світ монографії: «Лемківщина моя мила...» (авт. Я. Бодак) – збірник вміщує понад 600 пісень різних жанрів; «Різдвяна яличка» – збірник лемківських різдвяних легенд і переказів для дітей, та «Різдвяна обрядовість Лемківщини» – монографія про обряди, вірування і традиції лемків (обох автор. – М. Горбаль); «Злочини без кари» (авт. В. Ковальчук, Л. Стойкова).

Бібліографи та провідні спеціалісти ЦБС високо оцінили подаровані книги, які знайомлять з яскравою спадщиною культурної цінностей, створених самобутніми і неповторними лемками.

Фільм «І біль, і пам'ять крізь роки»

Кінострічка тернопільянки Марії Тройчак про депортованих українців із Польщі серед 27 представлених фільмів зайняла 2-ге місце на XV Загальнонаціональному конкурсі «Українська мова – мова єднання» в Одесі. Фільм про те, чим живуть родини депортованих українців сьогодні, як вони зберігають і примножують культуру і традиції своїх предків, до чого прагнуть і про що мріють. Батьки М. Тройчак – фітотерапевта за фахом, походять зі с. Яселко Сянського повіту.

До створення фільму долучилися сотні учасників українських товариств Лемківщина, Надсяння, Холмщини і Бойківщини. Фільм уже презентували в Угорщині, Словенії, Хорватії, нещодавно відправили в Оксфорд (Велика Британія), де також проживають діти і внуки переселенців. Нагорода, яку здобув фільм, є подарунком всім депортованим українцям з Польщі в 1944-46 і 1951 рр. з нагоди сумної дати – 70-річчя їх виселення.

Лемківська площа у Києві

Найближчим часом у Києві хочуть перейменувати кілька десятків вулиць, названих на честь радянських діячів. Необхідні формальності в Київській міській раді по них узгоджені.

Площу на перетині проспекту Палладіна, бульвару Академіка Вернадського та вулиці Командарма Уборевича планують назвати «Лемківською» на честь етнографічної групи українців Карпат.

Тернопільяни в Сільську

20 вересня активісти Тернопільського обласного товариства «Лемківщина» в складі 30 осіб, серед них – голова Олександр Венгринович, редактор газети «ДЛ» Ігор Дуда, голова Контрольної комісії ВУТЛ Лариса Сорока, голови районних товариств та осередків – Володимир Бек, Галина Околіта, Григорій Паньків, Іван Фалатович, нинішній голова міської організації Андрій Татарин, відвідали Сільське городище IX – поч. XI ст. – давню столицю білих хорватів. Екскурсію проводив археолог, кандидат історичних наук Орест Корчинський. Тернопільяни побували в печерах біля м. Миколаїв, оглянули археологічні пам'ятки історії в околицях сіл Сільсько, Ілів, Велика Воля і Дуброва. (Див. фото на стор. 1).

О. Тріль

Конференція у Тернополі

12 жовтня з 11.00 год. в Українському Домі «Перемога» проходила звітно-виборна конференція Тернопільської обласної організації ВУТЛ. Зібралось близько 70 делегатів. Головою зібрання обрано Михайла Маценка зі Збаража.

Із звітною доповіддю виступив голова організації Олександр Венгринович. Лариса Сорока зробила звіт про фінансову діяльність товариства. В обговоренні доповідей виступили: Ігор Дуда – редактор газети «ДЛ», Іван Фалатович – голова Церковного комітету, голови районних товариств Марія Бабічук (Чортків), Григорій Паньків (Підволочиськ), Ніна Оленюк (Бучач) і Михайло Тиханський – директор Музею лемківської культури і побуту в Монастириську. Микола Гарбера з Чорткова зробив зауваження, що виступаючі не бесіднують по-лемківському.

У зв'язку з наступним введенням нового Закону України про громадські організації, внесені і проголосовані зміни до діючого Статуту: 1. Дано дозвіл правлінню на можливу зміну назви організації; 2. Проведення щорічного Фестивалю лемківської культури записати в

Статут; 3. Скасувати пункт про обрання голови не більше, ніж на два строки підряд.

Головою обласної організації знову обрано Олександра Венгриновича. Членами правління також стали: Ігор Дуда, Марія Бабічук, Юрій Венгринович, Надія Ворончій, Михайло Лукач, Михайло Маценко, Галина Околіта, Лариса Сорока, Микола Спільник, Андрій Татарин, Михайло Тиханський, Ольга Тріль, (всього 13 осіб). У Контрольну комісію увійшли Дарія Антоноук (Тернопіль), Оксана Джула (Збараж) та Ольга Пакіш (Микулинці). Також вибрані делегати на 6-ий з'їзд лемків України у Львові.

І. Ганцова

Вечір-реквієм у Тернополі

12 жовтня з 15.00 год. в міському Палаці культури «Березиль» відбувся Вечір-реквієм, присвячений 70-річчю початку депортації українців з Польщі в 1944-46 рр. Дійство розпочалося монологами символічної Матері-Лемківщини і групи дівчат-читців. Звучали Державний Гімн України та лемківська урочиста пісня «Гори наші», у виконанні народного хору «Яворина» з Монастириська (кер. Василь Баран). Виступали представники місцевої влади: Олег Сиротюк – голова Тернопільської облдержадміністрації та Сергій Надал – міський голова Тернополя.

Воїни-учасники АТО із родин переселенців

просили передати їм прапор Лемківщини. Це зробив Олександр Венгринович – голова обласної організації та Всеукраїнського товариства «Лемківщина». Присутні вшанували пам'ять жертв депортації, воїнів УПА та українських воїнів, які полягли на Сході України хвилиною мовчання. Учасники вечора слухали сумні спогади зі сльозами на очах.

Концертна програма переважно складалася із тужливих лемківських народних пісень; «Тяжко жити на чужині», «Цне мі ся за тобом», «Де би лемко не бив». Сумну пісню-реквієм «Пливе кача» виконав квартет «Триоди». Виступали родинний дует Виспінських – Іван і Наталка, чоловічий квартет «Акорд» обласної філармонії, хор зі с. Великі Гаї Тернопільського району.

Акція переселення не була результатом волевиявлення українського населення Закароння, наголосив у своєму виступі Володимир Кіцак – кандидат історичних наук, доцент Національного педагогічного університету. Трагічну «Сповідь» П. Мурянки прочитав Ігор Дуда – заслужений працівник культури України. Присутніх поблагословив о. Василь Шафран. Вечір-реквієм закінчився Молитвою за Україну – «Боже, великий, єдиний». Ведучі – Ганна Ковалишин (с. Підзамочок Бучацького р-ну) і Богдан Пастух (м. Львів).

І. Ганцова

ВІДЗНАЧЕННЯ РОКОВИН Богдана-Ігоря Антонича

Погожного дня, 7 жовтня в с. Борятині (Мостиський р-н, Львівська обл.) на подвір'ї садиби родини Антоничів було гмірно: відзначали 5-річчя музею, а також 105-річчя від дня народження Б.-І. Антонича. На подвір'ї – імпровізована сцена, виставка картин із художнього пленеру мистців з Одеси – наших духовних побратимів, присвячена Антоничу (які вони подарували музею), фотокопії ікон XVI-XVII ст. Вишнянської художньої школи з професійним коментарем доктора історичних наук Володимира Александровича. А ще несподіванка – композиція дерев'яних скульптур за творами Богдана-Ігоря Антонича, яку виконали студенти п'ятого курсу Львівської академії мистецтв під керівництвом Дарія Грабаря. Урочистість розпочали священники молитвою за Україну, а потім посвятили новостворені композиції.

Перед численною громадою виступили лауреати Національної Шевченківської премії Роман Лубківський, Ігор Калинець, голова СФУЛО Софія Федина, проректор Львівської національної академії мистецтв Роман Яців, проректор Львівського національного університету ім. І. Франка Ярослав Гарасим, декан історичного факультету цього ж університету Роман Шуст, голова Львівської обласної організації Всеукраїнського товариства «Лемківщина» Степан Майкович, мистецтвознавець з Одеси Володимир Островський. До речі, під час урочистостей Степан Майкович передав для музею роботу львівського різьбяря Андрія Сухорського «Лемко».

У коротких виступах звучали не лише привітання з нагоди річниці музею, а й власні роздуми про своє «відкриття» поетичного світу Б.-І. Антонича, його неповторності й своєрідності. Зрештою, не обминали увагою промовці й сучасного стану України.

У концертній програмі взяли участь народний хор «Лемковина» (Львів), Голова СФУЛО і співачка Софія Федина, кобзар Василь Жданкін. Лунали лемківські народні пісні, а також авторські пісні на слова Б.-І. Антонича. Фактично тут єдналася пісенна краса з поетичною і наповнювала серце великою любов'ю до рідної землі, до прабатьківського краю – Лемківщини.

Цьому відзначенню передувала заупокійна Служба Божа на могилі Б.-І. Антонича на Янівському цвинтарі Львова.

Окремо хочеться сказати про мешканців Борятини – для них це було справжнє свято культури: вони широко сприймали кожне слово, кожну пісню. Серед борятинців, яким особливо, виділялись діти, які читали поезію Антонича, і з цікавістю розглядали картини, й уважно слухали тих, хто виступав.

Святування 105-річчя від дня народження Богдана-Ігоря Антонича проходило й у Шевченківському гаю в неділю, 12 жовтня. День видався на славу, а тому зібрав чисельну громаду. Службу Божу у лемківській церкві Св. Володимира і Ольги відправляв о. Анатолій Дуда-Квасняк. А після панахиди за всіма померлими і загиблими в сучасній Україні, відбулося посвячення алеї композицій із дерев'яними скульптурами, які виконали студенти Львівської академії мистецтв. Ці композиції – реалізовані задуми в художній формі за творами Богдана-Ігоря Антонича.

В урочистостях взяли участь очільники лемківських організацій Львова – Степан Майкович (голова обласної організації ВУТЛ), Петро Гандяк (голова Фондації дослідження Лемківщини), проректор Академії мистецтв Роман Яців, викладач цього вузу Дарій Грабар (студенти – його вихованці), заступник директора Музею історії релігії Зоряна Білик, директор Шевченківського гаю Роман Назаровець, лемко-активіст Ігор Дідович і, звичайно, о. Анатолій Дуда. Як і в Борятині, в Шевченківському гаю борятинські діти декламували поезію Богдана-Ігоря Антонича.

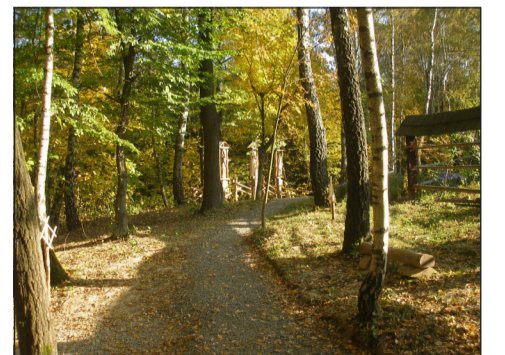
Приємно, що автори композицій, а також ті, хто допомагали в облаштуванні алеї (Петро Копильчак, Ігор Дідович, Володимир Марко) були відзначені Почесними грамотами Львівської обласної організації ВУТЛ.

Хочемо відзначити, урочистості в Борятині та Львові показали, що лемківська громада вміє вшановувати великих краян, які зробили неогрошений внесок у загальноукраїнську культуру.

Ольга Кровицька
Люба Смеречевич
м. Львів

СТЕЖКИ АНТОНИЧА

Фото А. Курпан

Лист-відповідь

МІНІСТЕРСТВО СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

від 02.09.2014 № 9908/0/14-14/08
Про відзначення 70-річчя депортації українського населення у 1944-1946, 1951 роках

Міністерство соціальної політики України на виконання доручення Кабінету Міністрів України від 04.08.2014 № 28635/1/1-14 до листа Адміністрації Президента України від 28.07.2014 № 03-01/291 опрацювало звернення голів Волинського обласного ветеранського громадсько-культурного товариства «Холмщина» М. Онуфрійчука, Всеукраїнського товариства «Лемківщина» О. Венгриновича та Міжнародної оборонно-масової громадсько-патріотичної організації «Відродження Лемківщини» С. П. Яхвана щодо відзначення 70-річчя від початку примусових переселень етнічних українців з території Лемківщини, Надсяння, Холмщини, Підляшся у 1944-1946 та 1951 роках та інформує про наступне.

Політична оцінка українсько-польським відносинам періоду 1944-1946 років складена у рамках широко відомого документу – Спільної заяви Президентів України та Республіки Польщі «До порозуміння і єднання».

У цьому документі, зокрема, говориться: «Водночас пам'ятаємо, що іноді витоків цих конфліктів знаходилися за межами України і Польщі, часом були зумовлені обставинами, незалежними від українців та поляків, а також нав'язаним нашим народам поза їхньою волею недемократичними політичними системами. Складаємо шану безвинним – закатованим, полеглим і примусово переселеним українцям і полякам. Засуджуємо винуватців їхніх страждань».

Питання визнання депортованими осіб, переселених у 1944-1946 та 1951 роках з території Польщі в Україну, пов'язане з оцінкою історичних подій і потребує комплексного вивчення та дослідження архівних матеріалів.

Переселення осіб з території Польщі в Україну в 1944-1946 роках відбувалося відповідно до Угоди між Урядом Української Радянської Соціалістичної Республіки і Польським комітетом національного визволення про евакуацію українського населення з території Польщі і польських громадян з території УРСР від 9 вересня 1944 року.

Частинною шостою статті 3 Угоди визначено, що вартість рухомого та нерухомого майна, яке лишається після евакуації, повертається евакуйованим за страховою оцінкою згідно із законами, що існують в УРСР і відповідно в Польській державі.

У зазначеній Угоді не згадується про право українців на їх добровільне повернення до Польщі та повернення втраченого ними майна, а йдеться лише про відшкодування завданих їм збитків. В той же час, у разі визнання Україною вищезазначеної Угоди «незаконною», Польща може встановити таким особам статус депортованих, відповідно до якого вони матимуть право на добровільне повернення в Україну, а також не лише на відшкодування збитків, а й на повернення їм їхнього майна та майна їхніх предків (земель, будинків, підприємств тощо).

Це може призвести до небажаних для України наслідків та ускладнень у відносинах між Україною і Польщею.

З огляду на вищезазначене, порушені питання повинні вирішуватися на двохсторонній основі, а вже потім регулювати їх на закордонному рівні.

За інформацією Міністерства фінансів України, питання забезпечення соціального захисту виселеним у 1944-1951 роках з території Польщі етнічним українцям врегульовано чинним законодавством.

Зокрема, статтею 9 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» особам, які після 9 вересня 1944 року були переселені на територію України з території інших країн, надано статус учасника війни. Крім того, чинність зазначеного закону поширюється і на членів сімей зазначених осіб.

Відповідно до статті 14 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» держава забезпечує соціальний захист виселених з території Польщі етнічним українцям шляхом надання пільг, а саме: безплатне одержання ліків, лікарських засобів, імунобіологічних препаратів та виробів медичного призначення за рецептами лікарів, безплатне забезпечення санаторно-курортним лікуванням або одержання компенсації вартості самостійного санаторно-курортного лікування, знижка плати за користування житлом та комунальними послугами, безплатне першочергове зубопротезування, 50-відсоткова знижка вартості палива для осіб, які проживають у будинках, що не мають центрального опалення, тощо.

На зазначені цілі передбачаються кошти в державному та місцевих бюджетах.

До 1975 року витрати на проведення розрахунків з названими переселенцями передбачалися в республіканському бюджеті УРСР. З 1975 року законами про бюджет УРСР та Державний бюджет України на відповідний рік кошти на проведення цих витрат не затверджувалися. У зв'язку з цим, названі розрахунки на даний час вважаються припиненими.

На думку Міністерства фінансів України, реалізація ініціатив Всеукраїнського товариства «Лемківщина» повинно здійснюватися в рамках чинного законодавства з урахуванням фінансових можливостей Державного бюджету України.

Реалізація пропозицій щодо розробки Державної програми збереження культурної спадщини лемків та етнічного відродження Лемківщини, створення наукового центру дослідження історії українсько-польських відносин, видання «Новітньої історії Лемківщини» тощо потребуватиме додаткових бюджетних коштів, вишукати які на сьогодні немає можливості.

Що стосується відкриття Музею історії та культури етнічних українців Лемківщини, Надсяння, Підляшся, Холмщини у Львові, то зазначену пропозицію потрібно розглядати в контексті децентралізації влади та передачі широких повноважень та фінансових ресурсів з центрального на місцевий рівень. Відповідно до статті

7 Закону України «Про музеї та музейну справу» музеї можуть засновуватися на будь-яких формах власності, передбачених законами. Рішення про створення музею приймає засновник, який повинен забезпечити: формування музейного зібрання; матеріальну базу – відповідно обладнані приміщення для зберігання, консервації та реставрації музейних предметів, для експозицій і виставок, для проведення культурно-освітньої роботи, роботи наукових працівників музею, а також приміщення для забезпечення належного рівня обслуговування відвідувачів; умови для охорони музею, оснащення його засобами охоронної та пожежної сигналізації; фінансування та кадри для належного його функціонування; роботу музею за чітким розкладом.

Отже, зважаючи на пропозицію створити Музей історії та культури етнічних українців Лемківщини, Надсяння, Підляшся, Холмщини у Львові, засновником музею може бути Львівська міська рада, Львівська обласна державна адміністрація, інші юридичні чи фізичні особи.

Міністерство культури, як центральний орган виконавчої влади, забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері культури і мистецтв, готове, в разі необхідності, надати методичну допомогу.

Щодо виділення коштів на реконструкцію Монастирського обласного музею лемківської культури та побуту (Тернопільська область) та поновлення його експозиції інформуємо, що відповідно до вимог бюджетного законодавства Міністерство культури України здійснює фінансування видатків для закладів, що належать до сфери його управління.

Зазначений музейний заклад належить до сфери управління Тернопільської обласної державної адміністрації. Відповідно до статті 26 Закону України «Про музеї та музейну справу» місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування несуть відповідальність за матеріально-технічне та фінансове забезпечення музеїв, що перебувають у сфері їх управління.

Міністерство закордонних справ України продовжує роботу, спрямовану на спрощення процедури оформлення віз для в'їзду до Республіки Польща громадянам України – колишнім переселенцям з Польщі.

Відповідно до Угоди між Україною та Європейським Співтовариством про спрощення оформлення віз громадянам України, які в'їжджають до держав-членів ЄС, у тому числі Республіки Польща, для участі у культурних заходах, а також з метою відвідин цивільних та військових кладовищ, візи оформлюються у спрощеному порядку.

Згідно з Угодою, громадянам України, які відвідують держави-члени ЄС з гуманітарною метою, відповідні візи оформлюються безкоштовно. Перелік категорій українських громадян, які звільняються від стягнення плати за опрацювання заяв про оформлення віз, серед яких, зокрема, передбачені пенсіонери, визначено п.4 статті 6 Угоди.

Крім того, МЗС постійно веде з польською стороною діалог з питання додаткового спрощення порядку оформлення віз громадянам України, які були переселені з Польщі у 1944-1945 рр. Під час двосторонніх консультацій з польських питань (05-06.09.2013 р., м. Варшава), польська сторона висловила готовність сприяти видачі віз особам, які були переселені з території Польщі на підставі Угоди між Урядом Української РСР і Польським комітетом національного визволення «Про евакуацію українського населення з території Польщі і польських громадян з території УРСР» від 09.09.1944 р., за умови пред'явлення документів, що дозволяють однозначно ідентифікувати місце народження таких осіб на території Польщі або факт їх переселення.

Відповідно до досягнутих з МЗС Республіки Польща домовленостей та враховуючи, як правило, похилі вік заявників, їхні візові клопотання можуть подаватися до Посольства, консульських установ, а також візових центрів Польщі в Україні уповноваженими представниками апікантів без їх особистої присутності. При цьому, польська сторона не вимагає оформлення окремих нотаріально засвідчених доручень для здійснення цієї процедури.

При видачі віз згаданої категорії українських громадян польська сторона застосовує максимально можливий термін їх дії з правом багаторазового в'їзду.

15 вересня 2012 р. набрала чинності Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Польща про скасування оплати за оформлення національних віз. Положення Угоди скасовують оплату за оформлення національних довгострокових віз для громадян двох країн, які мають намір перебувати на території держави іншої сторони строком понад три місяці, але не більше одного року.

Принципово зазначаємо, що відповідно до пункту 20 Заходів щодо економічного та раціонального використання державних коштів, передбачених для утримання органів державної влади та інших державних органів, утворених органами державної влади підприємств, установ та організацій, які використовують кошти державного бюджету, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 01.03.2014 р. № 65, передбачено припинення використання бюджетних коштів для проведення заходів з відзначення пам'ятних та історичних дат ювілеїв підприємств, установ та організацій, а також ювілеїв і вшанування пам'яті видатних осіб та інших подій (крім заходів, пов'язаних з відзначенням 200-річчя від дня народження Тараса Шевченка, Дня Конституції України, Дня Незалежності України, День Перемоги, Дня пам'яті жертв голодомору).

Крім цього, відповідно до Порядку підготовки та подання Кабінетом Міністрів України на погодження пропозицій щодо відзначення пам'ятних дат та ювілеїв, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 13.08.2003 р. № 1249, пропозиції щодо відзначення пам'ятних дат та ювілеїв подаються не пізніше ніж за півтора року до дати їх відзначення.

Заступник Міністра - керівник апарату (підпис) В. Іванкевич

НАШІ ЮВІЛЯРИ – ВИДАТНІ ЛЕМКІВСЬКІ ДІЯЧІ

- Вересень**
- 80 – **Володимир ВЕРНЕЙ** (*1.09.1934, с. Одрехова) – диригент, педагог. Заслужений діяч культури України. Викладач Тернопільського музичного училища ім. С. Крушельницької (з 1962).
- 75 – **Ярослав ШВЯГЛА** (*14.09.1939, с. Завадка Римаївська, п-т Сянік) – економіст. Співзасновник товариства «Лемківщина» у Львові (1988). Голова правління ФДЛ у Львові (1996-2003). Член редколегії «Лемківського Календаря».
- 60 – **Андрій КОПЧА** (*17(10).09.1954, с. Хобьєня, в-во Лігниця, Польща) – культуролог, драматург, кінорежисер. Співзасновник і Голова Стоварищина Лемків у Лігниці (1989). «Лемко року 1989». Заслужений діяч культури Польщі (1997). Голова Світової Ради Русинів (2003-05). Батьки – зі с. Святокова, п-т Ясло і с. Бортне, п-т Горлиці.
- 70 – **Володимир БАЙСА** (*25.09.1944, с. Чорна, п-т Горлиці) – інженер. Голова Дрогобицького районного товариства «Лемківщина» (з 2000).
- Жовтень**
- 90 – **Стефан СУЛИК** (*2.10.1924, с. Бальниця, п-т Лісько) – церковний діяч. З 1948 – у США. Митрополит Філадельфійський (1981-2000).
- 75 – **Іван ДЗЯДИК** (*22.10.1939, с. Фльоринка, п-т Новий Санч) – економіст, громадський діяч у Польщі. Директор Західного Банку в Златорічч (1981-2001). Голова Контрольної Комісії Стоварищина Лемків у Лігниці (1999-2003).

Юлія БОДНАРЧУК, доцент кафедри українознавства

Тернопільського національного економічного університету.

ЖИТЛОВО-ПОБУТОВІ ТА ГОСПОДАРСЬКІ УМОВИ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ НА ТЕРНОПІЛЬЩИНІ

Закінчення. Поч. у №88-91.

Виятком з цього бували кваліфіковані робітники-переселенці. В архівних справах згадується про прибуття в Тернопільську область 18.06.1945 р. 48 родин із Польщі, які мали направлення в Одесу та Запорізьку області, але як спеціалісти були прийняті на роботу в залізничне депо станції Тернопіль.

У Люблінській угоді від 9.09.1944 р. (ст.1) зазначалося, що евакуйовані на території Української РСР розміщуються згідно з їх бажанням у колгоспи або наділяються землею для ведення одноосібного господарства в розмірах не менших, ніж ті, які вони мали до евакуації, але не більше 15 гектарів на одне господарство. Якщо селяни і не мали землі на момент евакуації, за їх бажанням, будуть наділені землею на загальних підставах. Ця стаття не відображала повного змісту земельного права УРСР, тому в ході впровадження міжурядової угоди вносилися поправки та роз'яснення, що наближали 1-шу статтю Угоди до реалій радянської влади. Варто мати на увазі, що максимальна норма до 15 га була встановлена лише в деяких районах Волинської, Станіславської та Рівненської областей, тоді як у Тернопільській – максимально дозволений наділ складав всього 7 гектарів.

Це уточнення не було остаточним. Розраховувати на максимальну допустиму наділи селянам-переселенцям не доводилося. Таким чином, на Тернопільщині переселенці отримали в середньому по 3 га на одну родину. Ті, що не мали землі, отримували індивідуальні городи до 0,15 га.

У відповідності з наказом Народного Комісаріату УРСР по земельних відділах Тернопільської області був поширений наказ від 19.11.1945 р. за №351 «Про невідкладні заходи по господарському влаштуванню українського населення, яке прибуло з Польщі», де вказувалося, що представники влади протягом 10-денного терміну мали надавати переселенцям присадибні ділянки і земельні наділи. Заборонялося самовільно передавати земельні ділянки, які були призначені для переселенців. Попри цю заборону, в облземвідділ надходили скарги, що селянам надавали лише кілька гектарів землі біля їх села, а решту вони отримували далеко від житла, тоді як місцеві жителі без перешкод користувалися полями, що залишилися після виселення поляків.

Пам'ятаймо, що родини переселенців отримували землю лише після наявності житлового будинку (хати). Досить часто переселенці жили по декілька сімей в одній хаті, тому їм землі не давали.

Станом на 1.11.1946 р. в Тернопільській області нараховувалося 138 991 га орних земель. За рахунок вїзду поляків протягом 1946 р. земельний фонд збільшився на 15 234 га і становив 154 225 га. За умов прибуття в область додатково запланованих рішенням уряду і партії переселенців із Польщі протягом 1946 р. їм було передано 22 200 га. Отже, зменшення земельних наділів відбувалося в умовах існуючого надлишкового державного земельного фонду, який виникнув у зв'язку з

вїздом польського населення в Польщу.

Серед чинників, які привели до зменшення земельного наділу відносно встановлених норм, варто вказати на той факт, що на території областей Західної України після їх приєднання до УРСР планувалося створення колгоспної системи господарювання, такої, як на Наддніпрянській Україні. Першим кроком впровадження колгоспної системи на Тернопільщині стало рішення обкому КП(б)У та облвиконкому від 3.04.1945 р. «Про утворення земельних громад в селах області». Робота земельних громад була спрямована, в-основному, на збирання врожаю з полів евакуйованих польських сімей. Процес збирання врожаю значно полегшився.

Ще однією підставою для зменшення земельних наділів було те, що з переданих переселенцям земель неможливо було отримати прибуток для держави у вигляді податку. Угода від 9.09.1944 р. передбачала звільнення в 1944-45 рр. всіх господарств, переселених в УРСР чи в Польщу, від державних грошових податків і страхових платежів.

Відповідно до цієї частини Угоди, від заступника голови Раднаркому РСР Ю. І. Вознесенського на ім'я завідувачого сільгоспвідділу Тернопільського обкому КП(б)У І. Д. Дебелого 4.08.1945 р. постуило розпорядження про звільнення переселенців від обов'язкових поставок державі сільгосппродуктів та грошових податків, виплат і страхування строком на 2 роки. Більша частина переселенців прибули без продуктів харчування, не кажучи про насіння для засіву землі, тяглової робочої сили та сільськогосподарського реманенту. Обласна рада за інструкцією уряду УРСР поклала обов'язки на місцеві структури влади – райземвідділи. Далі допомогою господарствам переселенців переключалася на земельні громади. Земельні товариства, як громадські організації, не могли задовольнити потреби переселенців без державної підтримки. До весняної посівної кампанії 1946 р. для Тернопільщини була замовлена позичка в розмірі 32 800 центнерів ярих зернових культур. Виділена позичка, в-основному, надавалася новоствореним колгоспам і лише незначна її частина – родинам переселенців.

Політична ситуація в умовах встановлення радянської влади в Західній Україні, післявоєнна розруха господарства та промислового комплексу УРСР не дали можливості забезпечити належний рівень житлово-побутових умов та вирішення земельного питання. Права депортованих людей під час реалізації Люблінської угоди були відкинута, не дивлячись на те, що були в ній записані.

Тисячі сімей переселенців були покинуті напризволяще. Маючи земельні наділи, вони не змогли їх повністю обробити і засіяти. Стан земельного питання виявив характерні риси для радянської командно-адміністративної системи управління. В аграрній політиці основним принципом, яким керувався радянський уряд до переселенців, було дотримання інтересів держави.

(Стаття друкувалася із редакційними скороченнями)

Колегія Всеукраїнського товариства «Лемківщина» і редакція часопису «Дзвони Лемківщини» з глибоким сумом повідомляють, що лемки Польщі й України втратили двох видатних громадських діячів:

Петро ЧУХТА

(*10.12.1934, с. Ждина, п-т Горлиці +6.10.2014, там же).

Один із засновників Об'єднання Лемків Польщі (1989), член Головної Управи і Президії. Довголітній організатор і староста Лемківської Ватри в Ждині.

Юліян ФРЕНЧО

(*22.04.1940, с. Вапенне, п-т Горлиці +7.10.2014, с. Наварія Пустомитівського р-ну Львівської обл.). Інженер-механік, педагог. Викладач Львівського лісотехнічного (1966-70) і політехнічного (1977-2000) інститутів. Організатор поїздок на Лемківську Ватру в Ждиню (1990-98). Голова Контрольної комісії СФУЮ (1992-2007). Заступник голови Львівського обласного товариства «Лемківщина» (1994-2006). Член Колегії ВУТЛ.

Вічна їм пам'ять!

Будова Лемківської церкви в Тернополі.
Вересень 2014 р.

Фото А. Татарина.

КОНКУРС ФУНДАЦІЇ ДОСЛІДЖЕНЬ ЛЕМКІВЩИНИ В США на кращу публікацію з лемківської тематики

ФДЛ у США оголошує КОНКУРС, в якому Книга-переможець, буде обрана для наступної публікації.

ВИДАВЕЦЬ: ФДЛ – дослідницька некомерційна громадська організація, що сприяє вивченню та дослідженню історії, культури і традицій лемків. Запрошує авторів книжкових рукописів з лемківської тематики взяти участь у нашому Конкурсі.

ТЕМАТИКА: Представлені монографії повинні мати науково-популярні теми (без жорстких обмежень), можуть бути пов'язані з історією, культурою (стосуватися питань мови, літератури, музики, образотворчого мистецтва чи архітектури), чи повсякденного життя (наприклад, одяг, фольклор, кухня) лемків.

НАДСИЛАННЯ: Рукописи приймаються в електронному вигляді на адресу: webmaster@lemko-ool.com або в друкованому вигляді звичайною поштою до:

Mr. Andriy Khomyk, 15 Lokust Street, Norwalk, CT 06855 USA.

ТЕРМІН: Матеріали повинні бути отримані не пізніше 31 грудня 2014 р. і один переможець буде обраний і оголошений 1 липня 2015 р.

ВИМОГИ: Для участі в Конкурсі кожен учасник повинен надати наступні документи:

1). Супровідний лист із даними: Ваше ім'я, поштова адреса, адреса електронної пошти, номер телефону, назва Вашого рукопису. І підсумок: чому ФДЛ повинна вибрати саме Вашу книгу в якості переможця та який цілі служитиме її публікація?

2). Коротка автобіографія або резюме.

3). Книга (рукопис) у будь-якому друкованому або електронному варіанті.

ПЕРЕМОЖЕЦЬ КОНКУРСУ: отримає пакет безкоштовної публікації, який включає: дизайн книги та обкладинку, реєстрацію авторських прав, обговорену кількість безкоштовних авторських примірників, прес-реліз, що оголошує публікацію книги і розповсюдження каналами ФДЛ.

Для отримання додаткової інформації відвідайте веб-сторінку ФДЛ у США: http://www.lemko-ool.com/contest_uki/html

Андрій ХОМИК

Петро МУРЯНКА

СПОВІД

Памяти діда Петра,
найденого в (донецькій)
стені нежывым,
з крайчыком хліба в рукаві
гунькы.
Свою пожыву лишали (они)
для Ванця – наймолодшого
сына.

Видів ем горы
зелены
сині
далеки
барз далеки
як облак білы

Видів ем сынів
ішли гу мі
летіли
як білцарівской Божой

Матері
велькыма очами
на мя смотріли

І мого найменшого
Ванця
як ся в подертых
холошенках шпонтав
як гамцьом голоду
повном шептав

няню
нянюську
істи

І што-м му мав речы
што-м му мав повісти
же не ма юж няня
же добры няньо
як шытко інче
в горах остали

Чым ем мав розвести
два джерельцята сині
як ем мав стримати
два струмки теплы
што текли і текли

Хмары над степом
горами білілі
мене жовч тлила

За плід мій
квіт мій
што ся не приняв в

чорноземі

за віру в іх очах
вітцівску
што спопелила ся в

жмени
за матір з крылами
птаха простертыма
многострадальную
лемківску

А горы-хмары білілі
кликали

Стан
не клячай вояку старий
стан жовнірю семох воєн
сьмдесятох боів

стан
ты-ж не плакав николи

Воз діти за ручкы
і матір што іх родила
пригорний
і плон на степ чорний
і прид
я ти дам істи

І хоц ем бідна
вівсяна
зроблю ти чыр
кеселицо

за Сандрин Горбок тя

закличу
до младости твоей
джерельцята

І пісьню Савкову

засьпівам

пастушу
збійницку
од віка до віка
завсе свобідну
прадідівску
рідну

Бога
што го гайдуци роздерли
ти верну
цілого
сивого
мудрого
як мудріст народу

І полазників пришлю
на Рождество
най ти понай-біг речут

най ся ти каре
на щесьтя
на здрава
на долю чловечу
.....

Горы-хмары
полазники білы
полазники добры
серед неба як степу
широкого

ся стратили

І з чым-же я приду
до Ванця

Літ.: //Бесіда. – Літниця-
Горлиці. – 1995, №3-4. – С.7.

Лемківски вальсы

ІДУ ГОРАМИ

Іду горами, іду лісами,
А як тя заволам, одозвий ся мі.

Одозвий ся раз серденьку мому,
А най же я приду ближе
к личеньку твою.

На горі сосна сьм рочків росла,
Сьдид під ньом мила моя,
смутна, жалостна.

Чом бануєш, за кым ты
жалуєш?

Повіч, же мі мила моя,
ци за мя підеш?

ЗА ГОРИ-ЛІСЫ

За горы-лісы, миленька, де ты си?
Што мы си вязали
с патличком власы?

Патличком власы, патличком
білом,

Што мы ся любили кажду
годину.

Кажду годину, тай і минуту,
Ден-в-ден през тыжден,
тай і суботу.

Встан, мила, горі, бо юж ден білий,
Підемо до гаю рвати лелії.

Миколай ФУЧЫЛО,

с. Воля Нижня, п-т Сянік.

СЛАБА

Гумористична оповідка

– Йой, йой. Ваню, я така-м слаба!
– А што тя болит, Анцю?
– Йой, йой. Воз, Ваню, хліба і вріж през цыле буханя, і насмаруй
маслом з обох строн, Але жебы-с не забыв: з обох строн, і рушай-ся.
– Добрі, добрі, Анцю...
Ваньо зробив шытко, што Анця просила. А кед зыла, то ся
потульно зьвідав: може ішчы дашто потребує?
– Потребую, Ваню, потребує. Чом бы ніт? Воз і насмаруй мі
ішчы раз. –І зас напонула: – З обох строн.
– Добрі, добрі, Анцю: з обох строн...
Ванцьо пішов на обору, взяв сой доброго гарапа і насмарував
жені задницю з обох строн так, же Анцина слабист одраз пропала.

Лемку! Маш бесьїдувати, гварити, мовити, повідати, радити, речы, гадати. Втовды лем будеш собом і шанувати Тя будут Люде.

«Дзвони Лемківщини» -

часопис Всеукраїнського Товариства «Лемківщина»

Наша адреса:

46001, м.Тернопіль, бульв. Т.Шевченка, 21, тел. 52-29-93.

Реєстраційне свідоцтво ТР 145

Замовлення № . Тираж 1000

Обсяг 1 друк. арк. Друк офсетний.

Підприємець Старух С. Є., м.Тернопіль, вул. Лукіяновича, 8. Тел. 42-52-13. E-mail: manager@vdruk.com

Редактор Ігор ДУДА

Редакційна колегія:

Олександр ВЕНГРИНОВИЧ (Тернопіль), Степан КРИНИЦЬКИЙ (Івано-Франківськ),
Степан МАЙКОВИЧ (Львів).

Комп'ютерний набір і верстка - Тарас ВАШКІВ.

Висловлені авторами думки можуть не співпадати з позицією редакційної колегії.

Відповідальність за достовірність фактів несе автор публікації.

Редакція залишає за собою право редагувати та скорочувати тексти.

Рукописи не рецензуються і не повертаються.